

Тодор МОЛЛОВ

**Великотърновски университет „Св. св. Кирил и Методий“,
България**

**ИНВАРИАНТЕН МОДЕЛ И ИДЕИ НА ЛЮБОВНАТА ПЕСЕН
„ЛИБЕТО МУ СЕ ОМЪЖВА ЗА ДРУГ“**

Todor MOLLOV

St. Cyril and St. Methodius University of Veliko Tarnovo,
Bulgaria

**AN INVARIANT MODEL AND MAIN IDEAS OF THE LOVE SONG
“HIS BELOVED IS MARRYING SOMEONE ELSE”**

В статията се разглежда популярна българска фолклорна песен за любовната мъка на момък, който е поканен за девер или кум на сватбата на своето първо либе с друг (най-често брат, братовчед или съсед). Основните идеи се постигат след анализ на устойчивите формули и клишета в перспективата на сравнително-типологичните, културно-антропологичните и структурно-семиотичните изследвания. Хронотопът на инвариантния текст е свързан с пролетен лунно-слънчев календарен преход, когато във всяка трета година се вставя допълнителен (интеркалярен) лунен месец. Този модел е познат както по време на старобългарското езичество, така и до окончателно налагане на християнството и формиране на българския фолклор (9. – 10. век). Героят на песента е персонификация на Жреца-Поет, който описва идеите на мито-ритуалната схема на календарния преход чрез „социално-антропологичния“ код – представя космическото безредие в края на цикъла като лична трагедия.

The article discusses a popular Bulgarian folk song about the love pain of a young man who was invited as a brother-in-law or as the best man to the wedding of his beloved with another man (usually a brother, cousin or neighbor). The main ideas are achieved after the analysis of the stable formulas and clichés in the perspective of the comparative-typological, cultural-anthropological and structural-semiotic researches. The chronotope of the invariant text is related to a spring lunisolar calendar transition, when an additional (intercalary) lunar month is inserted in every third year. This model was known both during the old Bulgarian paganism and until the final imposition of Christianity and the formation of the Bulgarian folklore (9th – 10th century). The hero of the song is a personification of the Priest-Poet, who describes the ideas of the mytho-ritual scheme of the calendar transition through the “socio-anthropological code” – presents the cosmic disorder at the end of the cycle as a personal tragedy.

Ключови думи: *Българска фолклорна любовна песен; мит, ритуал, календар, Слънце, Луна, преход „от мит към поезия“, балада.*

Keywords: *Bulgarian folk love song, myth, ritual, lunisolar calendar, transition from „myth to poetry“, ballad.*

С условното название „**Либето му се омъжва за друг**“ обозначаваме популярна лирична песенна тема в българския фолклор, която се реализира чрез пет сюжетно-мотивни конструкции с общо 814 достъпни до днес варианта.¹ Доколкото и петте имат сравнително лесно разпознаваеми общи характеристики (изведени в условните названия), при работата с тях ще ги обозначаваме с индекс П (песни), както следва:

П-1. Князът го за кум (кръстник/калтата) или девер/шафер (397 вар., арх. – 163; публ. – 237);

П-2. Момък-девер харесва съпругата на своя брат (общо 189 вар. (2.1. Съдържа формула от типа „Много си, бульо, хубава, ала си, бульо, батюва“, 170 вар., арх. – 83, публ. – 87; 2.2. Майка му разбрала, че е залибил буля си, и го укорява, 20 вар., арх. – 12, публ. – 8);

П-3. Докато бил на кирия (или на служба), либето му се омъжило за неговия брат (49 вар.; арх. – 26; публ. – 23);

П-4. Либето му взело комшия или роднина – къщите им една до друга (115 вар.; арх. – 57, публ. – 58);

П-5. Тя се сгодила за друг, а него „изгорила“ (той иска да се самоубие – да се обеси, удави или отрови) (64 вар.; арх. – 23; публ. – 41).

Посочените групи се отнасят преимуществено до любовно-брачните намерения на двама млади (с еднакъв начален социобиологичен статус – неженени), които внезапно и категорично са се променили в обратна посока – момата се жени за друг момък, който се оказва толкова близък на първия любовник (брат, братовчед или комшия – П-1, П-3, П-4), че го моли да стане негов кум-кръстник или девер (П-1). От посочените групи само П-2 на пръв поглед се отнася до отношения между момъка и вече омъженото за брат му първо либе, но любовните копнежи на девера към неговата „буля“ стават обясними в контекста на останалите групи (най-вече П-1, П-3, П-4). Последната песен

¹ Достъпните до 2016 г. варианти на петте песни са публикувани електронно (Моллов-БФМ 6/2016). От достъпните днес 814 текста 449 са публикувани в различни печатни издания, а 365 са от Архив на Катедра „Българска литература“ към ВТУ (Архив КБЛ – ВТУ); 626 вар. са с източнобългарски езикови характеристики, а 188 вар. – със западнобългарски (по-подробно – Приложение 1. География на разпространението). През втората половина на ХХ в. популярността на отделни записи се повишава заради редица емблематични изпълнения по радио и телевизия, както и днес чрез Интернет (Гюрга Пинджурова, Верка Сидерова, Недялка Керанова, Петкана Захариева, Величка Стамболова, Галина Дурмушлийска, сестри Аджови, Николай Гурбанов, група Светоглас и др.); неизбежно се появяват шлагерни и естрадни версии (Лили Иванова, Панайот Панайотов и др.).

(П-5) е най-отдалечена от останалите – в нея майката се опитва да предпази отчаяния си син от крайни действия (напр. самоубийство), като му предлага алтернативен брак; някои нейни фрагменти обаче пряко насочват към вече очертаня кръг от проблеми, образи и клишета, и ще бъдат привлечани в анализа на съответните места.

Широкият географски обхват, броят на вариантите и хронотопната съгласуваност на отделните звена от песенната структура дават възможност на преден план в анализа да бъдат привлечени записите на П-1.² Макар че по един или друг начин всички посочени групи се обединяват около най-важния фрагмент, който представя основния проблем на лирическия персонаж (загубата на първо либе), единствено в П-1 неговия „поплак“ е предаден като специфичен аутокомуникационен акт (експлицира психологическата тревожност като екзистенциална) и е „обрамчен“ с още два фрагмента, които са твърде важни за разбирането на хронотопа и първоначалните идеи на песента. Преди да ги разгледаме по-подробно, нека представим някои по-обща наблюдения, които очертават теоретичната „рамка“ на изследването.

Както е широко известно, голяма част от фолклорните любовни песни се доближават в най-голяма степен до съвременните литературоведски нагласи за лирическа безсюжетна и безфабулна творба. Разглежданата П-1 също покрива тези представи, но опитът да се реконструира нейният инвариантен „сюжет“ налага първо да се дефинира възможно най-обобщено т.нар. „лирическо събитие“.

Събитието в художествения текст е пряко свързано с преход на персонажа през границите на някакво семантично поле, който води до определени познавателни трансформации. В лирическите творби, които изразяват т.нар. „субектен синкретизъм“ (неразчлененост на твореца и лирическия субект), сюжетът, макар и минимизиран, се явява отражение на процеса на неговата познавателна дейност; той не разказва просто за някакво събитие (едно от многото), а за единственото и най-важно Събитие като екзистенциална сърцевина на лирическия свят (Лотман 1970: 282; Лотман 1972: 103). В този смисъл събитието може да се представи като целенасочено познавателно движение на лирическия субект (което репрезентира прехода през семиотичната граница), предадено чрез поетически сюжети с максимална степен на обобщеност, сложност и дълбочина, емоционална наситеност и същевременно информационно-повествователен лаконизъм. При това лирическият субект се самоо-

² Освен отбелязаните варианти на П-1 от Изт. Сърбия и Косово (вж. Приложение 1) песента ми е позната и в още 44 сърбохърватски текста, някои от които с неизвестно място на записа, други от Черна гора, Хърватска и Босна и Херцеговина. От тях 28 са сравнително пълноценни (макар и всеки от тях да е по различен начин трансформиран), други 9 вар. са непълни (само с началната част), а 7 вар. представят по-далечен отглас от песента. В тях се срещат някои устойчиви детайли от вероятния инвариант на песента, които ще отблизваме на съответните места.

ценява като разположен в някаква пространствено-времева точка, съответна в психологичен план на състоянието му на лирическа свръхконцентрация. Именно тази начална фиксираност придава на всички следващи пространствено-времеви планове на творбата идеята за надредна съгласуваност (субординираност), подвластна на демиургичната същност на първоначалния създател на текста, който същевременно е и неотделим от лирическият субект.

Вече отбелязахме, че лирическото събитие представя качествена промяна в състоянието на лирическият субект, за когото тази промяна има над-ежедневен смисъл. Полагането на индивидуално (интимно) събитие в екзистенциална перспектива го приближава до вечните прообрази и го представя като над-исторично, а ключът за неговото разбиране изисква то да се разпознае чрез някакъв вече известен метатекст, който му придава извън- или над- историчен смисъл. За разлика от наративното събитие лирическата събитийност само на пръв поглед отправя към типови ситуации, към закономерности на битието, но в нея те се съотнасят с моментите на „пробив“ в нормалния ход на живота, които им придават смисъл на свръх-откровение. (Тюпа 2013: 146 – 147), т.е. лирическото събитие се представя (и възприема) като „съ-битие“, като пробив на извън-положеното Битие към ежедневното „битие“. Тази събитийност открива някаква норма на преживяването в индивидуалния „ненормативен“ случай, като утвърждава правилността на формула от типа: „Така е било не само веднъж (в този конкретен случай), така е било и така ще бъде.“ (Силман 1977: 199 – 200). Погледнато от този ъгъл, лирическото събитие представя не отклонение от нормата, а по-скоро нормата на живота в една от нейните безчислени прояви (Тюпа 2013: 159). Подобна „нормативност“ на лирическото събитие е по особен начин парадоксална. От една страна, събитието в лириката отправя към универсални моменти на битието, към закономерностите на житейските обстоятелства (Тюпа 2013: 147); от друга, то се преживява от лирическият субект (а след него и от слушателя или читателя) в качеството на уникален личностен опит. Посочените два плана позволяват съпоставката на лирическото изказване с митопоетичното светоусещане – чрез повторение на мито-ритуалния образец (мисъл & слово & дело) Редът се възобновява (реновира) до своето първоначално състояние, макар че резултатът може да се представи и като „уникален“ (а Редът като „нов“). Така всяка употреба на лирическото слово от уникалния творец (субект, актант) е по-своему „демиургична“, тя отново (пре-)сътворява света и изисква от своя адресат безусловно присвоително преживяване (съ-преживяване) по модел, близък до тоя на митологичното мислене (Шмид 1998: 297 – 308), за разлика от наративността, която само разказва (т.е. свидетелства) за Реда (Тюпа 2013: 120).

Макар и да са изложени чрез съвременни концептуални литературоведски текстове, които се основават на типичното днес дескриптивно описание, подчинено на причинно-следствените връзки, прави впечатление, че някои от теоретичните наблюдения използват метафорична употреба на термини за кон-

цепти, по-характерни при описанието на текстове, породени в космологичната епоха – митологично мислене, митопоетично светоусещане, мито-ритуален образец, Хаос и Ред, Първо време. В този смисъл фолклористичните анализи на текстове с множество варианти и широко географско разпространение, които подсказват твърде ранна поява, могат да се възползват от постижения както в полето на историческата поетика, така и на културната антропология, за да очертаят профила на Поета. Според тях той е не само поетично надарен индивид в колективистичната общност, но освен това е и институционално упълномощен член на жреческата колегия, чиито митопоетични текстове обслужват мито-ритуалния процес. В тази епоха посочените текстове са тотално съобразени с доминиращия космологичен модел за свят и наред с много други влизат в системата на изразяващата ги етнолингвистична картина за свят.

* * *

Отправна точка в анализа на всички варианти в П-1 е фрагментът, според който момъкът е имал първо либе за определен брой години (или „от малка до голяма“), но (току-що) е научил, че друг му я отнел, а него канят за девер или кум/кръстник на тяхната сватба. Независимо от степента на пълноценност на отделните текстове или конкретните формулни изречения на посочената информация (най-често оформяща териториално обособени групи), тя е ключова за разпознаването на всички посочени по-горе специфики на т.нар. „лирическо събитие“, спрямо което може да се разглеждат всички допълнителни указания в текста, които с времето и битовизацията са поизгубили своята митопоетична информационна ценност.

На първо място ще отбележим почти повсеместните указания, според които момъкът има претенции към момата, защото тя е била негово „първо либе“ за **определен брой години** (най-често между три и девет години, по-рядко – година и половина). Етнографските данни сочат достатъчно категорично, че момите могат да имат „либе“ едва след преминаване на първия етап на лазаруването (т.нар. Малък Лазар), и едва след участието си в „Големия Лазар“ те могат да се омъжат. При това времето от първия обред до брака е различно за всяка девойка, но никога не е по-малко от времето между първия и втория етап на лазаруването, т.е. година и няколко месеца заради подвижния характер на Великден. Същият смисъл има и формулата „от малка до голяма“ – „*малка*“ указва на мома, преминала Малкия Лазар (тя вече е „подявка“), а „*голяма*“ – на възрастта за участие в Големия Лазар (след което тя може да се омъжи)³.

³ Заявената по-горе общност на ключовата информация в петте песенни групи (либето му се оженило за друг) позволява да очертаем по-ясно честотността на този фрагмент за всяка отделна група. В П-1 – 3.3 год (27 вар.); 9 год. (21 вар.); 7 год. (5 вар.); 4 год. (4 вар.); на 10 год. (2 вар.). В П-3 – 1.5 год (6 вар.); 3 год. (4 вар.) 9 год. (3 вар.). В П-4 – 3 год. (6 вар.); 9 год. (1 вар.). По-различен нюанс имат посочените години в П-2, в която момъкът има любовни желания към (или залюбва) вече омъжената

Посоченият вече изтекъл срок от години (или години, месеци и дни) присъства и в ония варианти на П-1, в които той не е обвързан пряко с времето, откакто момъкът е залибил своята избраница, а се включва като клиширана формула в обобщаваща клетва към вече отминалите „**усилни години**“.⁴ Оказва се, че те не са общи за всички, а се отнасят само до него; произнесени в момента на най-голямо „лично“ разочарование (тук-и-сега в лирическия хронотоп, сърцевина на лирическото събитие), те са отзвук от характерната за митопоетичното мислене съизмеримост (съпоставимост) на макро- и микро-космически есхатологизъм (т.нар. космо-биологически изоморфизъм). С времето и в процеса на т.нар. „преход от мит към поезия“ те започват да се разпознават като обобщаващ поплак за понякога „напразните усилия на любовта“.

И ако указанията за **вече изтекъл хронологичен срок** на безметежното време на щастливата любов снемат своеобразните характеристики на космологичното „Последно време“, то не по-малко важни са указанията за **локализицията** на песенния персонаж в момента на т.нар. лирическо събитие (научаване и оповестяване на вестта, че либето му се жени за друг). Пълноценните варианти на П-1 посочват няколко важни акцента – момъкът е седнал на (бял, мраморен) **камък** в някаква **гора** или в „**момина градина**“, които миришат на **здравец** или **росен**.⁵ Очевидно изброените обекти имат особено важно място в П-1, защото доизясняват инвариантния хронотоп на събитието – то се случва: 1.) в отдалечено (несоциализирано) пространство на гора (или планина), което е 2.) специално оградено (градина) и 3.) има маркиран център (бял мраморен камък) през 4.) пролетно-летния сезон (здравецът е активен митопоетичен код за Гергьовден или Великден, а росенът – съответно за Спасовден или Петдесетница). Посочените параметри достатъчно ясно онагледяват характеристи-

си буля – там срокът тече след нейната сватба (или указва на времето, което неговият брат е на воинска служба, на война и др.) – 1.5 год. (3 вар.); 3 год. (3 вар.); 9 год. (1 вар.). В последния случай всъщност се реализира идея, заложенa в клетвата, която в редица варианти на П-1 ощетеният момък произнася на самата сватба – в нея той моли Бога бракът на неговото либе да е кратък и след време тя отново да стане негова...

⁴ В П-1 отчаяният момък кълне, брой, чете, смята, пише изтеклите години (119 вар.), месеци (14 вар.) или дни (55 вар.). В редица варианти той си пожелава природните стихии (огън, вятър, вода) да унищожат този негативен период (огън/пожар се среща в 22 вар.; пример: „огън ви горило, / огън ви горило, пожар пожарило, / пожар пожарило, вятър ви завеял, / вятър ви завеял, вода ви занесла!“); в 11 вар. месецът е наречен „турски помощник“.

⁵ Комбинацията между посочените указания се срещат в над 100 варианта на П-1, напр. гора/горица (63 вар.); сред гората има градина (44 вар.) или „момина градина“ (13 вар.); камък (столован, столоват, становит, мермер) (86 вар.); в гората има или тя мирише (44 вар.) на: росен (33 вар.), здравец (15 вар.), босилек (7 вар.); ковил, коил, куил (5в). Подобни комбинации се срещат и в достъпните ми сърбохърватски варианти на П-1 – „гора & камък“ (12 вар.), но в тях миризливите цветя/билки са по-различни – чубер, смил, ружа, зюмбюл (10 вар.).

ките на някакъв култов център на старобългарското езичество, което е и логичното място за провеждане на ритуали, свързани със жреца или шамана; след приемането на християнството и началния стадий на формиране на фолклора неговият хронотоп бил съгласуван с християнските празнична система.

* * *

Вторият ключов момент на П-1 се отнася до неимоверното усилване на напрежението в лирическия персонаж, който не само научава, че първото му либе се жени за друг момък, но и че 1.) той е негов брат, братовчед или побратим (член на същия брачен социобиологичен клас, т.е. те са на еднаква възраст – връстници, акрани) и че 2.) го канят да стане девер или дори кум на тяхната сватба. И ако началната информация (че либето му се отдава на другия) може да се приеме за относително приемлива или поне възможна в живота, то новата далеч надхвърля неговия „праг на поносимост“, зададен от модела на колективно приетите норми в традиционното общество. Осъзнаването на съвкупността и на трите факта задава усещането за катастрофично сриване на индивидуалната хармония и е съизмеримо (изоморфно) с космологичните предчувствия за „Последно време“.

Анализът на всички посочени досега аспекти на инвариантния комплекс, заложен в структурата не само на П-1, но и останалите песенни групи, неизбежно предполага разпознаването на такава възможна реална ситуация в периода на прехода между езичество и християнство, която би могла да се прояви чрез постиженията на историческата поетика и културната антропология. И тук един от най-важните въпроси е в качеството на какъв е поканен главния персонаж (*девер/шафер* или *кум/кръстник*) и каква е всъщност връзката му с жениха – просто *връстник*, *побратим* или *брат/братовчед*. Защото ако двамата са от различен род, дори да са членове на един брачен клас (връстници), това не пречи изоставеният любовник да бъде кум, т.е. основен гарант и разпоредител в сватбения обред (известно е, че кумът не бива да е кръвен родственик на жениха). На този етап от достъпните записи на П-1 става ясно, че в 269 вар. се срещат термините *кум* (217 вар.), *кръстник* (40 вар.) и *калтата* (12 вар.), а 101 вар. се срещат *девер* (73 вар.) и *шафер* (28 вар.)⁶.

Съвременните етноложки проучвания върху историческото развитие на българската сватба и на нейната терминология дават основания за предположението, че както терминът кум, така и спецификата на неговите функции в сватбата продължават в християнизирана среда ролята и значението на фигура от типа на жреца от шамански тип, който в езическата епоха е водач на юношите в процеса на тяхното полово-възрастово посвещение и разпоредител в т.нар. мъжки дом, а след приключване на инициацията е главно лице в техните сват-

⁶ В сърбохърватските варианти на П-1 момата най-често е дадена на връстник (акран), побратим или комшия, а момъкът е повикан за девер (18 вар.), кум (3 вар.) или просто сват (8 вар.).

би. Тук следва да добавим, че в тая ранна епоха структурата и семантиката на всеки брачен ритуал всъщност сменя модела на Първата сватба на самия жрец на финала на неговото шаманско посвещение, т.е. бракът на жреца-шаман с неговата мистична (митична) избраница играе ролята на образец и метатекст по отношение на всяка „обикновена“ сватба.

Посочените съображения дават основание да разграничим двете групи термини – тези, които се отнасят към функцията на кума, и онези, които се отнасят към функцията на девера. Според нас първите пазят реликтов спомен от периода след приемането на християнството, когато постепенно се редуцира голяма част от миторитуалните функции и значения, свързани със жреца от шамански тип. Така на основния песенен персонаж се вменияват функциите на кум (след „редукцията“ те са вече приемливи както за фолклорната, но и за специализираната култура). Макар и в по-малък брой, записите с „девер“ или „шафер“ не са за подценяване, доколкото и чрез тях може да достигнем (макар и по пътя на „бриколажа“, така характерен за митологичното мислене според К. Леви-Строс) до сърцевината на вече позабравената инвариантна идеологическа и миторитуална матрица на песента. В случая се натъкваме на изследователски проблем, сходен с вече посочените хронотопни указания в началото на песента. Указанията, че момъкът се намира в специално отбелязано пространство (гора, градина с миризливи растения и с камък в центъра), днес могат да се разпознаят от съвременното мислене най-вече като романтични поетични доуточнения (отклонения), които не са толкова важни за анализа (нещо като „фон“, на който се разполага трагично преживяващия персонаж). А всъщност те са изключително важни знаци за разбиране на инвариантните послания в П-1. По подобен начин днес може да се отнесем с подценяване и омаловажаване на указанията, че персонажът е кръвен родственик на жениха по мъжка линия. Те проличават най-категорично в посочените по-горе 101 вар., в които момъкът твърди, че е повикан за девер (шафер), а в отделни записи нарича новия избраник на първото си либе *брат*, респ. *бате* (П-1 – 10 вар.; П-2 – 189 вар.; П-3 – 49 вар.), *чичово момче* (49 вар.), по-рядко *вуйчов син* (2 вар.), *вуйчо* (3 вар.), *братовчед* (1 вар.) или просто *комишия* (11 вар.⁷).

Привидното противоречие между песенните варианти, според които момъкът е или кум (некръвен родственик), или девер (кръвен родственик, брат) на жениха налага следващите важни уточнения. Според нас изходната ситуация, която задава параметрите на песенната мотивна тема, е пряко свързана с окончателната легитимност на жреца от шамански тип – неговите тежки инициационни изпитания завършват със сватба за митична съпруга. В този

⁷ Последното указание не бива да се пренебрегва, доколкото указва на традиционната подялба на наследствен (бащин) имот между братя след женитбата поне на единия от тях, което прави жениха и девера братовчеди; ще го срещнем под една или друга форма във всички групи на песента; отделно ще отбележим и наличието му в 7 сърбохърватски варианта на П-1.

смисъл приемаме, че първоначалният текст е имал по-скоро характеристиките на „самоописание“, но в процеса на реалната дейност на жреца, когато той започва да ръководи инициацията на юношеската полово-възрастова група, същият текст се превръща в образец и сценарий за разпознаване на мито-ритуалната значимост на всеки отделен редови брак. Една от най-важните специфики на шаманските ритуали е концепцията за предопределеността на неговата душа, и технологичното ѝ различаване от телесната съставка; при това **душата** се приема за „по-стара и мъдра“ от **тялото**. Спецификата на шаманските ритуални действия са свързани главно с „динамичната“ душа (тя пътува между световите), докато „по-младото“ тяло е първоначално непълноценно и се налага да бъде пре моделирано от духовете чрез редица страховити изпитания (разрязване на части, варене в котел, и др.). Следите от тази концепция във фолклорна среда пораждат редица песенни и прозаични творби, в които двуединните душа и тяло се описват технологично като специфична двойка (**братя близнаци**), единият от които (душата) е разумен, мъдър и спокоен в критични ситуации, а другият (тялото) действа припряно бързо и неразумно, често страда, боледува или „умира“ временно (в момента на свещенодействие тъкмо тялото лежи бездиханно, докато душата е излязла от него и се придвижва по вертикалата). В нашата песен (а и в някои други мотиви) **истинският жених на митичната невеста е всъщност по-стариият брат (душата), а изоставеният пръв любовник е по-малкият брат (тялото)**. Това обяснява задоволително страданията на първия любовник и повикването му на сватбата като девер. Казано по-просто, терминът „девер“ в П-1 е произведен от гледната точка на шамана, който описва напрежението между своите две същности (една от които е „ощетена“), докато терминът „кум“ отразява гледната точка на редовите юноши, за които не важи технологичното раздвояване на душа и тяло (за тях песента е вече само готов образец, който постепенно става източник най-вече на емоционални и естетически съпреживявания). В периода на християнизацията описаната шаманска концепция и нейните текстови реализации били все още жизнени, затова в редица песенни мотиви вместо „братя“ двете същности постепенно били заменени с братовчеди по мъжка линия (чичови или лелини синове); по тоя начин се елиминирала опасността от нарушаване на вече християнизирани брачни правила.

В заключение ще припомним най-общо структурната схема на П-1 – песенният лирически персонаж е фолклорна проекция на жрец от шамански тип, който в качеството си и на **поет** описва ситуацията на своята сватба с митична избраница. Приел гледната точка на едната от двете си „братско-близначни“ същности (телесната), той се самопредставя и самооценява като излъган (измамен) от девойката – в този момент тя е предпочела по-стария брат (душата). Силно натъжен, първият любовник осмисля и представя този момент катастрофично-есхатологично, като го успоредява с космологичната катастрофа в Последното време (желае природните стихии да унищожат вече изтеклото „щаст-

ливо“ време). „Психологическото напрежение“ (ако използваме съвременните категории) се увеличава неимоверно от факта, че разочарованият любовник е поканен за кум/девер на сватбата на собствения си брат, а там първото му либе проговаря „под було“ (което е недопустимо в българската сватба) и го подтиква да изпълни задълженията си, без да къдне младоженците.⁸ Проговарянето под було е твърде важно за разбирането на идеите на песента, доколкото се среща и в други мотиви с миторитуален произход, напр. в баладно-митичните и битовизирани версии на „Слънчева женитба“.

И ако до тоя момент всички изредени звена сякаш следват приемлива и за съвременното мислене (формирано и чрез литературата) последователност в хода на времевата ос (и съответната причинно-следствена свързаност), то не така стои въпросът с 28 вар. на П-1, в които същата молба (да венчава и да не къдне/въздиша) се приписва не на младата невеста, а на група моми, определени като *дяволски, дяволски, вражки*. В случая без съмнение се визира групата на „момините дружки“ в сватбата, а посочените групови характеристики косвено се отнасят и до младата невеста (до края на сватбата тя все още е член на социо-биологичното моминско „сестринство“). Посочената оценка в конкретната ситуация представя емоционалната нагласа не само на разочарования любовник, но и на фолклорната общност, защото и трите споменати термина се отнасят към християнската ценностна система (производни от „дявол“ и синонимното „враг“). Тя може да се съпостави с редица етнографски фиксирани детайли (календарни указания, обреди, действия), които се разпознават като отклонение от християнската норма и се обозначават като възвръщане към до-християнските реалности (дяволски, вражки, погани, галатни).

В така очертанния контекст съчетанието между указания за 1.) култов шамански център в необитаемо от хората място (сред гората) с оградено пространство и специално маркиран бял камък (срвн. стб. бълванъ); 2. важна

⁸ В този смисъл вариантите, в които изложението е под формата на обръщение към майката, са разпознаваеми като по-късни и следват модела на редица други лирически песни. Това личи особено ясно от факта, че там, където в П-1 се появява фигурата на майката, нейната роля е единствено да подтикне своя син да иде на сватбата и да изпълни отредената му функция (да венчае първото си либе, без да къдне), т.е. тя се явява изразител (рупор) на нормата, традицията. С времето този фрагмент става по-важен за битието на П-1, което може да обясни появата на известната лирическа миниатюра на Кирил Христов в стихосбирката му „Самодивска китка“ от 1904 (нач.: „Канят ме, мамо, на тежка сватба“). В това стихотворение по същество липсва някаква сериозна намеса във фолклорния прототип, а авторската стилизация проличава най-вече в стиха „Я научи ме, стара-ле майко, / на първо либе как да кумувам“. Попаднали в контекста на т.нар. „шлагерен дискурс“ през XX век, малък брой записи на П-1 (15 вар.) носят следи от косвеното влияние и на тази модерна интерпретация, постепенно доразвита във финални стихове от типа „на първо либе не се кумува, - / земята каил не ще да стане, / и вазе двама ще да погълне“ или „на първо либе не се кумува, / на първо либе сърце се дава“.

календарна ситуация през пролетно-летния сезон (Гергьовден ~ Великден), свързана с края на някакъв времеви цикъл; 3. наложително (задължително) ритуално преподновяване на функциите на жреца от шамански тип, вкл. преподновяване на брака с митична съпруга, и 4.) мястото на тая свещена „сватба“ („църквата“) е очевидно същият култов център, обозначен във въвеждащите стихове на П-1 като „момина градина“ – тъкмо в момента на „сватбата“ момъкът чува „дяволските моми“. Тези доуточнения ни дават основание да предположим, че всички изложени съображения указват на място от типа „самодивска градина“, познато на митичните народни песни и топонимията (Пирин, Витоша, Стара планина), където момъкът се оказва на самодивска сватба или в центъра на самодивско хоро. Така се проявява и моделът, по който с времето се възприема шаманската избраница – най-подходящ за нейното фолклорно битие се оказва многозначният образ на митичната дева-самодива. Обикновено най-млада (най-малка) сред групата на останалите самодиви, нейната участ е да се ожени за чуден момък (свирач и/или певец), но както нейната сватба, така и краят на съжителството ѝ с момъка са календарно белязани. По-горе споменахме за срока на предбрачния щастлив любовен живот на момъка, който най-често е три (респ. три и половина) години или девет години. И двете числови стойности се срещат често в песните (удобни за вгрлаждане в различни стихометрична формула), но нека припомним, че девет години е срокът в „Слънчева женитба“, след който бракът е преподновен, а три години може да визира известната практика за вставяне на допълнителен ставен (интеркалярен) лунен месец в слънчево-лунния календар по модела на древната триетеридата („през две години в третата“). Вживяването на жреца-шаман в природния ритъм и задължението да подsigурява лично „Ред“ в календарната система неизбежно налагат съгласуване на основните ритуали (свързани с неговата легитимност) с най-важните моменти от хода на времето. Така през около три години той отново преподновявал своя миторитуален брак с митичната си избраница⁹, който имал пряко отношение към преподновяване (реновиране) на подреденото Време, което теквало с появата на Младата Луна („нова свещ“). И ако в източните български краища визуален знак за подобна календарна операция било цъфтежът на самодивското цвете росен (и съответно – Русалската седмица след Спасовден и Петдесетница), то в западните краища той бил прикрепен към брането на здравеца около Гергьовден.

⁹ Да припомним, че и в момента на сватбата отчаяният момък се кани да прокълне или изрича клетва, според която пожелава бракът на първото му либе да е кратък, и след (три години) тя отново да е негова. Това е косвен спомен от периода на трансформация на все още познатите календарни идеи на шаманския мит, когато инвариантното циклично „преподновяване на брака“ се сблъсква с опитите за линейна и необратима времева последователност на отделните песенни звена в условията на фолклорното християнство.

Приложение 1. Либето му се омъжва за друг. География на разпространението¹⁰:

П-1. Канят го за кум, кръстник, девер (396); България (310) – Айтоско (5); Асеновградско (5); Балчишко (3); Беленско (2); Белаградчишко (1); Берковско (1); Благоевградско (3); Брезнишко (2); Бургаско (6); Варненско (1); Великотърновско (7); Велинградско (2); Видинско (2); Врачанско (3); Габровско (7); Генералтошево (3); Годечко (1); Горнооряховско (4); Гоцеделчевско (1); Грудовско (1); Девинско (4); Димитровградско (1); Добричко (5); Дряновско (7); Дуловско (2); Дупнишко (4); Еленско (8); Елинпелинско (2); Елховско (2); Ивайловградско (1); Ихтиманско (3); Казанлъшко (1); Карловско (3); Карнобатско (4); Котленско (8); Крумовградско (2); Кубратско (6); Кулско (1); Кърджалийско (1); Кюстендилско (4); Ловешко (9); Ломско (6); Маданско (2); Малкотърновско (7); Монтанско (1); Новозагорско (1); Новопазарско (2); Омуртагско (1); Оряховско (1); Павликенско (3); Пазарджишко (1); Панагюрско (2); Петричко (6); Пещерско (2); Пирдопско (6); Плевенско (4); Пловдивско (3); Поморийско (1); Поповско (3); Преславско (3); Провадийско (5); Първомайско (2); Радомирско (2); Разградско (2); Разложко (4); Русенско (4); Самоковско (9); Санданско (8); Свиленградско (4); Свищовско (5); Свогенско (1); Севлиево (3); Силистренско (2); Сливенско (7); Смолянско (4); Софийско (6); Старозагорско (8); Тервелско (4); Тетевенско (2); Тополовградско (1); Троянско (4); Трънско (3); Търговишко (6); Харманлийско (1); Хасковско (2); Царевско (5); Чирпанско (4); Шуменско (5); Ямболско (4); / **Гърция** (12); / **Косово** (9); / **Македония** (20); / **Молдова** (1); / **Румъния** (2); / **Сърбия** (20); / **Турция** (4); / **Украйна** (18). Хронология на печатните публикации: а) от периода на Възраждането до 1878 г. (10); б) от 1878 до 1914 г. (38); в) от 1914 до 1944 г. (34); г) от 1944 до 1989 г. (80); от 1989 до 2021 г. (51). От общо 396 вар. с източнобългарски говорни характеристики са 272 вар. (68,7%), а със западнобългарски са 124 вар. (31,3%).

П-2. Харесва жената на своя брат („Много си, бульо, хубава, ала си, бульо, батюва“) (173); България (151) – Асеновградско (2); Балчишко (2); Беленско (1); Белослатинско (1); Благоевградско (1); Ботевградско (1); Бургаско (2); Варненско (5); Великотърновско (3); Габровско (1); Генералтошево (1); Горнооряховско (1); Гоцеделчевско (3); Грудовско (1); Девинско (1); Димитровградско (1); Добричко (4); Дряновско (2); Еленско (1); Елховско (4); Ивайловградско (2); Казанлъшко (2); Карловско (6); Карнобатско (7); Котленско (2); Крумовградско (1); Кърджалийско (3); Ловешко (5); Ломско (1); Новозагорско (5); Новопазарско (2); Омуртагско (1); Павликенско (3); Панагюрско (1); Пещерско (1); Пирдопско (1); Пловдивско (3); Поморийско (1); Поповско (1); Провадийско (2); Разградско (1); Разложко (1); Русенско (2); Санданско

¹⁰ Вариантите са представени в няколко групи според държавните територии, в които попадат днес селищата; само за България са посочени околиците и броя на записите от тях (в скоби).

(3); Свиленградско (5); Севлиево (7); Силистренско (4); Сливенско (4); Сливнишко (1); Смолянско (1); Старозагорско (7); Тетевенско (2); Тополовградско (4); Троянско (3); Харманлийско (4); Чирпанско (2); Шуменско (7); Ямболско (4); Неуточнено-БГ (1); / *Гърция* (6); / *Македония* (4); / *Молдова* (1); / *Турция* (3); / *Украйна* (8); **Група 2. Залибил буля си, а майка му го укорява (17)** – Балчишко (1); Великотърновско (2); Габровско (1); Дряновско (1); Дуловско (1); Еленско (1); Ломско (1); Новопазарско (1); Омуртагско (1); Павликенско (1); Русенско (1); Свищовско (1); Севлиево (2); Силистренско (1); Търговищко (1). Хронология на печатните публикации: а) от периода на Възраждането до 1878 г. (1); б) от 1878 до 1914 г. (11); в) от 1914 до 1944 г. (25); г) от 1944 до 1989 г. (19); от 1989 до 2021 г. (33). От общо 190 вар. с източнобългарски говорни характеристики са 170 вар. (89,5%), а със западнобългарски са 20 вар. (10,5%).

П-3. Докато бил на кирия/служба, брат му се оженил за либето му (49); България (41) – Айтоско (1); Варненско (1); Великотърновско (3); Генералтошево (1); Горнооряховско (1); Добричко (1); Еленско (1); Карнобатско (1); Кубратско (1); Ловешко (1); Маданско (1); Новопазарско (1); Оряховско (1); Поморийско (1); Поповско (1); Провадийско (1); Свиленградско (2); Свищовско (1); Силистренско (2); Сливенско (1); Старозагорско (3); Тополовградско (2); Тутраканско (2); Търговищко (2); Харманлийско (1); Хасковско (1); Чирпанско (1); Шуменско (1); Ямболско (2); Неуточнено-БГ (1); / *Гърция* (1); / *Румъния* (1); / *Украйна* (6). Хронология на печатните публикации: а) от периода на Възраждането до 1878 г. (0); б) от 1878 до 1914 г. (0); в) от 1914 до 1944 г. (3); г) от 1944 до 1989 г. (11); от 1989 до 2021 г. (9). От общо 41 вар. с източнобългарски говорни характеристики са 40 вар. (97,56%), а със западнобългарски е 1 вар. (2,44%).

П-4. Взела комшия или роднина (116); България (99) – Асеновградско (1); Белградчишко (4); Благоевградско (3); Ботевградско (4); Варненско (1); Великотърновско (3); Врачанско (1); Габровско (2); Горнооряховско (2); Девинско (1); Дуловско (1); Еленско (3); Ихтиманско (1); Карловско (4); Крумовградско (1); Кюстендилско (1); Ловешко (2); Луковитско (1); Малкотърновско (1); Момчилградско (1); Никополско (3); Новопазарско (1); Оряховско (2); Павликенско (1); Пазарджишко (2); Панагюрско (2); Петричко (2); Пирдопско (1); Пловдивско (4); Поповско (2); Провадийско (4); Разложко (3); Русенско (2); Санданско (7); Свиленградско (1); Свищовско (2); Севлиево (1); Сливенско (2); Смолянско (3); Софийско (1); Старозагорско (3); Тетевенско (4); Тополовградско (1); Троянско (1); Тутраканско (1); Търговищко (1); Хасковско (1); Царевско (1); Чирпанско (1); / *Гърция* (1); / *Македония* (13); / *Молдова* (1); / *Украйна* (3). Хронология на печатните публикации: а) от периода на Възраждането до 1878 г. (0); б) от 1878 до 1914 г. (6); в) от 1914 до 1944 г. (14); г) от 1944 до 1989 г. (26); от 1989 до 2021 г. (11). От общо 116 вар. с източнобългар-

ски говорни характеристики са 76 вар. (65,51%), а със западнобългарски са 40 вар. (34,49%).

П-5. Тя се сгодила за друг, а него „изгорил“ (иска да се обеси или удави) (64); България (57) – Айтоско (1); Асеновградско (2); Бургаско (4); Варненско (3); Великотърновско (1); Врачанско (2); Грудовско (1); Девинско (1); Дуловско (1); Казанлъшко (1); Карловско (1); Котленско (4); Ломско (1); Малкотърновско (10); Новопазарско (1); Панагюрско (1); Петричко (1); Пловдивско (1); Поповско (1); Преславско (1); Разградско (1); Свиленградско (2); Силистренско (2); Смолянско (1); Тервелско (1); Тетевенско (1); Търговишко (3); Царевско (2); Шуменско (3); Ямболско (2); / **Гърция** (1); / **Турция** (5); / **Украйна** (1). Хронология на печатните публикации: а) от периода на Възраждането до 1878 г. (0); б) от 1878 до 1914 г. (2); в) от 1914 до 1944 г. (10); г) от 1944 до 1989 г. (19); от 1989 до 2021 г. (7). От общо 64 вар. с източнoбългарски говорни характеристики са 62 вар. (96,87%), а със западнобългарски са 2 вар. (3,13%).

Приложение 2. Либето му се омъжва за друг. Термини на функциите на момъка в сватбата:

П-1. Кум (217в) – Айтоско (Руен - К; Чукарка* - К); Асеновградско (Богутево - К; Косово* - К; Орехово* - К; яНеуточнено - К); Балчишко (Змеево* - К); Берковско (Бързия* - К); Благоевградско (Благоевград1 - К; Дреново - К); Брезнишко (Гърло - К; Ярославци - К); Бургаско (Ясна поляна - К; яНеуточнено1 - К; яНеуточнено3 - К); Великотърновско (Водолей* - К; Паскалевце - К; Полски Сеновец* - К; Присово* - К); Велинградско (Велинград2 - К); Видинско (Градец* - К; Ново село - К); Врачанско (Враца* - К; Малорад* - К); Габровско (Габрово1 - К; Габрово3* - К; Лесичарка - К); Генералтошевско (Кардам* - К); Горнооряховско (Добри дял* - К; Камен* - К; Орловец* - К); Гоцеделчевско (Гоце Делчев - К); Грудовско (Факия* - К); Девинско (Девин* - К; Стойките2 - К); Добричко (Дончево* - К; Ломница - К; Полковник Иваново* - К; Стожер* - К); Дряновско (Дряново1* - К; Коевци1* - К; Куманите* - К; Трявна - К); Дупнишко (Бобошево - К; Дяково - К; Рила - К; яНеуточнено - К); Еленско (Елена - К; Лазарци - К); Елинпелинско (Григорево* - К); Елховско (Мамарчево1* - К); Ихтиманско (Горна Василица - К; Долна Баня - К); Казанлъшко (Шипка* - К); Карловско (Слатина - К); Карнобатско (Подвис - К; Прилеп - К; Черково - К); Котленско (Котел1 - К; Котел4* - К; Котел5* - К; Медвен - К; яНеуточнено - К); Крумовградско (Крумовград* - К); Кубратско (Каменово - К); Кърджалийско (Кърджали* - К); Кюстендилско (Брестница - К; Долно село - К; Соволяно* - К; яНеуточнено - К); Ловешко (Брестово - К; Ловеч - К; Смочан* - К; яНеуточнено - К); Ломско (Дългополци* - К; Златия* - К; Лом1 - К; Якимово* - К); Маданско (Старцево2 - К); Малкотърновско (Бръшлян - К; Визица - К; Заберново - К; Малко Търново1 - К; Малко Търново2 - К; Малко Търново3 - К; Малко Търново4* - К); Новопазарско (Нови пазар2 - К); Омуртагско (Изворово* - К); Павликенско (Горна Липница - К); Пазарджишко

(Бошуля* - К); Панагюрско (Панагюрище - К; Смилец* - К); Петричко (Ключ - К; Кулата - К; Кърналово* - К; Старчево - К; Чучулигово - К; Яворница - К); Пещерско (Радилово - К); Пирдопско (Копривщица1 - К; Копривщица2 - К; Копривщица4 - К); Плевенско (Беглеж* - К; Тодорово* - старойкьо) - К; Пловдивско (Пъдарско - К; Розовец* - К; Чоба* - К); Поповско (Опака* - К); Провадийско (Петров дол* - К); Първомайско (Бодрово* - К; Брягово - К); Радомирско (Дрен* - К; Друган - К); Разградско (Осенец - К); Разложко (Банско1 - К; Банско2 - К); Русенско (Русе* - К); Самоковско (Поповяне** - К; Самоков1 - К; Самоков2 - К; Ярлово - К); Санданско (Гореме* - К; Горна Брезница - К; Калиманци - К; Раздол - К); Свиленградско (Димитровче - К); Свищовско (Ореш* - К); Свогенско (Своге - К); Севлиево (Градница* - К; Добромирка - К); Сливенско (Гавраилово* - К; Селиминово* - К; Твърдица* - К); Смолянско (Момчиловци* - К; Полковник Серафимово* - К; Славейно - К; Хасовица* - К); Софийско (Губислав - К; Добърчин1 - К; Добърчин2 - К; Иваняне* - К; Лозен* - К); Старозагорско (Диня* - К; Сърнево2* - К); Тервелско (Безмер* - К; Тервел* - К); Тетевенско (Тетевен1 - К); Тополовградско (Тополовград - К); Трънско (Радово2 - К; Трън - К); Търговищко (Вардун1* - К; Лозница - К; Търговище* - К); Харманлийско (Овчарово - К); Хасковско (Тънково1* - К); Царевско (Българи* - К; Варвара1 - К; Кости1 - К); Чирпанско (Черна гора* - К; Чирпан* - К); Шуменско (Черноглавци - К; Шумен2 - К); Ямболско (яНеуточнено1 - К); / Гърция (Бапчор - К; Лехово - К; Мокрени - К; Просеник1 - К; Просеник2 - К; Руждене - К); Косово (Призрен - К; яНеуточнено2 - К); Македония (Берово - К; Блатец1 - К; Кичевско - К; Куново - К; Охрид - К; Папрадища - К; Прилеп1 - К; Прилепско - К; Радовиш - К; Струга - К; Тетовско - К; Тетовско1 - К; Тетовско2 - К; Щипско-Кочанско - К; яНеуточнено1 - К; яНеуточнено4 - К); Румъния (Тулча - К; Черна - К); Сърбия (Алексиначко - К; Бабичко - К; Бабушница - К; Босилеград1 - К; Босилеград2 - К; Гркиња2 - К; Дивляне - К; Крушевица1 - К; Крушевица2 - К; Кулина - К; Плоча - К; Първонек - К; Стрелац - К); Турция (Булгаркьой1 - К; Булгаркьой2* - К; Бунар хисар - К; Каваклия - К); Украйна (Болград - К; Владичени1* - К; Вячеславка - К; Голям Буялък1 - К; Голям Буялък2 - К; Калчево - К; Кубанка - К; Огородное - К; Ореховка - К; Преслав1 - К; Преслав3 - К);]

П-1. **Кръстник (Кр-40в) калтата (Кл-12в) (общо 52в)** – Айтоско (Айтос* - Кр; Вресово - Кр; Преображенци - Кр); Балчишко (Гурково* - Кр; Каварна* - Кр); Бургаско (Бургас* - Кр; Долно Езерово* - Кр); Великотърновско (Леденик* - Кр; Полски Сеновец* - Кр; Ресен - Кр); Габровско (Габрово1 - Кр; Габрово2* - Кр; Кози рог* - Кр); Генералтошевско (Житен* - Кр); Горнооряховско (Камен* - Кр; Орловец* - Кр); Дряновско (Дряново1* - Кр); Еленско (Лазарци - Кр; Руховци* - Кр; Тодювци* - Кр); Кубратско (Брестовене - Кр; Кубрат2* - Кр); Ловешко (яНеуточнено - Кр); Ломско (Лом1 - Кр); Малкотърновско (Бръшлян - Кл; Визица - Кл; Малко Търново1 - Кл; Малко Търново3 - Кл); Павликенско (Горна Липница - Кр; Недан* - Кр); Плевенско (Беглеж* - Кр); Поповско (Садина* - Кр); Провадийско (Аспарухово1 - Кр); Русенско

(Мечка* - Кр; Писанец* - Кр); Санданско (Джигурово - Кл); Свищовско (Морава* - Кр); Силистренско (Нова Попина* - Кр); Сливенско (Пъдарево* - Кр; Сборище* - Кр); Тервелско (Коларци* - Кр); Търговищко (Вардун1* - Кр; Търговище* - Кр); Царевско (Варвара1 - Кл; Кости1 - Кл); Чирпанско (Свобода* - Кр); Гърция (Манастир1 - Кл; Руждене - Кл); Турция (Булгаркьой1 - Кл; Булгаркьой2* - Кл; Бунар хисар - Кл); Украйна (Терновка - Кр);]

П-1. **Девер (Д-73в), шафер (Ш-28в)** (общо **101в**) – Асеновградско (Чепеларе - Д); Беленско (Бяла* - Ш; Ценово - Д); Белоградчишко (Ружинци* - Ш); Бургаско (яНеуточнено2 - Д); Великотърновско (Драгижево - Д); Врачанско (Криводол - Ш); Габровско (Боженците* - Ш); Габровско (Трънито* - Д); Генералтошевско (Спасово* - Д); Годечко (Бракьовци* - Ш, Д); Девинско (Стойките1 - Ш; Стойките3 - Ш); Димитровградско (Димитровград* - Д); Добричко (Гешаново* - Д); Дряновско (Белица* - Д); Дряновско (Коевци2* - Ш); Еленско (Беброво* - Ш; Златарица1* - Ш; Златарица2* - Ш); Еленско (Шилковци - Д); Елинпелинско (Негушево - Ш); Елховско (Мамарчево2* - Д); Ивайловградско (Попско - Д); Ихтиманско (Вакарел* - Д); Карловско (Войнягово - Д); Карнобатско (Горово* - Ш); Котленско (Котел3 - Д); Крумовградско (Аврен* - Д); Кубратско (Кубрат1* - Д; Кубрат3* - Д; Тетово - Ш); Ловешко (Дойренци* - Ш; Угърчин1* - Ш; Угърчин2* - Ш; Хлеvene - Ш); Кулско (Цар Петрово* - Д); Ломско (Лом2 - Д; Лом3 - Д); Маданско (Старцево1 - Д); Монтанско (Горна Лука - Ш); Новозагорско (Омарчево* - Д); Новопазарско (Нови пазар1 - Д); Оряховско (Софрониево* - Ш); Пирдопско (Копривщица5 - Д); Плевенско (Славовица* - Д); Поморийско (Габерово* - Ш); Преславско (Върбица* - Д); Провадийско (Блъсково* - Д; Манастир* - Д); Разградско (Сеново* - Ш); Разложко (Бабяк - Ш); Русенско (Табачка* - Ш); Самоковско (Долни Окол* - Д; Радуил1 - Д; Радуил2* - Д; Самоков3 - Д; Самоков4 - Д); Свиленградско (Маточина1 - Д; Маточина2* - Д); Свищовско (Вързулица - Д; Овча могила* - Ш; Хаджи Димитрово* - Ш); Севлиевско (Дамяново* - Д); Сливенско (Стара река1* - Д; Стара река2* - Д); Софийско (София - Д); Старозагорско (Малка Верей* - Д; Раднево* - Д; Странско* - Д; Сърнево1* - Д; Тихомирово* - Д; Хрищени - Д); Тервелско (Мали Извор* - Д); Тетевенско (Тетевен2 - Д); Троянско (Априлци1 - Д; Априлци2* - Д; Черни Осъм* - Д); Търговищко (Вардун2* - Ш; Пресиян - Ш; Хасковско (Тънково2* - Д); Чирпанско (Яворово* - Д); Шуменско (Кривица - Д; Шумен1 - Д); Ямболско (Маломир - Д; яНеуточнено2 - Д); Гърция (Керамоти2 - Д; Манастир2 - Д); Косово (Призренско1 - Д; Призренско2 - Д; яНеуточнено1 - Д; яНеуточнено3 - Д); Македония (Берово - Д; Тетовско - Д; яНеуточнено1 - Д; яНеуточнено3 - Д); Сърбия (Кочура - Д); Украйна (Владичени2* - Д; Нова Траяна1 - Д; Нова Траяна2 - Д; Преслав2 - Д);

П-1. Трансформирани или непълни (**без спомените функция**) (51в) – Благоевградско (Благоевград2); Варненско (Чернево*); Велинградско (Велинград1); Горнооряховско (Драганово); Дряновско (Дряново2*); Дуловско (Грънчарово*; Секулово); Карловско (Христо Даново); Котленско (Катунице);

Котел2); Ловешко (Голец*); Павликенско (Бяла черква*); Пещерско (Батак); Пирдопско (Копривщица3; Копривщица6); Плевенско (Тотлебен*); Поповско (Светлен*); Преславско (Имренчево; Преслав); Провадийско (Аспарухово2*); Разложко (Банско3*); Санданско (Враня*; Игралище; Илинденци); Свиленградско (Маточина3*); Силистренско (яНеуточнено); Троянско (Калейца*); Трънско (Радово1); Търговишко (Буховци); Царевско (Варвара2; Кости2*); Шуменско (Шумен3*); Ямболско (Скалица); / Гърция (Драмско; Керамоти1; Палеор); Косово (Гиланско Поморавие; Муштутиште; Неродимље); Македония (Блатец2; Прилеп2; яНеуточнено2); Молдова (Кириутня); Сърбия (Вукманово; Вукманово; Гркиња1; Долна Любата; Камбелевац; Пирот); Украйна (Голица1; Голица2);

Приложение 3. Хронотопни указания в началото на П-1.

Тук прилагаме възможно най-кратък списък на споменатите обекти и характеристики от първата част на П-1. В него отбелязваме със съкращения следните топоси: *Гора/Горица* (Го); сред гората – *градина* (Гр; *Момина градина* – МГр); *камък* – столован, столоват, становит, мермер (К); *росен* (Р), *здравец* (З), *босилек* (Б); *мирис* (Мс);

Айтоско (Вресово - Го, МГр, К, Р, Мс; Чукарка* - Го, МГр, К, Р, Мс); Благоевградско (Благоевград1 - К; Дреново - К); Бургаско (Долно Езерово* - Го, МГр, К, Р, Мс; неуточнено1 - Го, Гр, К, Р, Мс; неуточнено3 - Го, К, Р, Мс); Варненско (Чернево* - Го, Гр, К); Великотърновско (Водолей* - К; Паскалевец - К; Полски Сеновец* - К; Ресен - К); Габровско (Лесичарка - К); Горнооряховско (Орловец* - К); Девинско (Стойките2 - Гр); Добричко (Гешаново* - Гр; Ломница - Го, МГр, К, Р, Мс; Полковник Иваново* - Го, Гр, К, Р, Мс; Стожер* - Гр, К); Дуловско (Секулово - Го, МГр, К, Р, Мс); Дупнишко (Бобошево - Го, К/скала, З, Мс; Дяково - Го, К; Рила - Го, К, З, Мс); Еленско (Лазарци - Го, Гр, К, Р, Мс; Шилковци - Гр); Елинпелинско (Григорево* - Го, К, З, Мс); Елховско (Мамарчево1* - Го, Гр, К, Р, Мс); Ихтиманско (Долна Баня - К); Казанлъшко (Шипка* - Го, МГр, К); Карловско (Слатина - Б); Карнобатско (Подвис - Го, Гр, К, З; Прилеп - Го, МГр, К, Р, Мс); Котленско (Котел1 - Го, К, Р, Мс; Котел2 - Го; Гр, К, Р, Мс; Медвен - Го, Гр, К, Р, Мс); Крумовградско (Крумовград* - Го, Гр, К, Р, Мс); Кюстендилско (Брестница - Го, К, З, Мс; Долно село - К, З; Соголяно* - Го, К, З, Мс; неуточнено - Го, К); Малкотърновско (Бръшлян - Го, К); Новопазарско (Нови пазар2 - Го, Гр, К, Р, Мс); Панагюрско (Панагюрище - Го, Б, З, Мс); Пещерско (Батак - Го, Гр, К; Радилово - К); Пирдопско (Копривщица2 - Го, К, Б, З, Мс); Пловдивско (Пъдарско - Гр, Б); Поповско (Светлен* - Го, МГр, Р, Мс); Преславско (Имренчево* - Го, МГр, К, Р, Мс; Преслав - Го, МГр, К, Р, Мс); Провадийско (Аспарухово1 - Го, Гр, К, Р, Мс; Аспарухово2* - Го, Гр, К, Р, Мс); Радомирско (Дрен* - Го, К; Друган - Го, К); Разградско (Осенец - Б); Русенско (Мечка* - Го, МГр, К); Самоковско (Поповяне** - Го; Ярлово - Го); Санданско (Враня* - К; Джигурово - Го, К; Игралище - Го, К, З, Мс); Свиленградско (Димитровче - Го; Маточина3* - Го, Гр, Р, Мс); Свогенско (Своге - К);

Силистренско (Нова Попина* - Го, К; неуточнено - Го, Гр, К, Р, Мс); Сливенско (Пъдарево* - Го, МГр, К, Р; Селиминово* - Го, Гр, К, Р, Мс); Софийско (Лозен* - Го, К, З, Мс); Старозагорско (Диня* - К; Сърнево2* - К); Тервелско (Мали Извор* - Гр); Тополовградско (Тополовград - Го, Гр, К, Р, Мс); Троянско (Черни Осъм* - Гр); Трънско (Радово1 - К, З, Мс); Шуменско (Черноглавци - Б; Шумен3* - Го, МГр, К, Р, Мс); Ямболско (Скалица - Го, Гр, К, Р, Мс; неуточнено1 - К); / Косово (Гиланско Поморавие - Го, К; Мушутитште - К, Б; Неродимле - К, З, Н; Призрен - К, З); / Македония (Блатец1 - К, З, Мс; неуточнено1 - Го, К, З, Мс; неуточнено2 - Го, К; Струга - Го); / Молдова (Кирютня - Го, К, Р, Мс); / Сърбия (Бабичко - Го; Вукманово - Го, К); / Украйна (Болград - Го, К, Р, Мс; Вячеславка - К, Гр; Голям Буялък1 - К; Голям Буялък2 - К; Калчево - Го, Гр, К, Р, Мс; Кубанка - К; Огородное - Го, Гр, К, Р, Мс; Ореховка - Го, Гр, К, Р, Мс; Преслав1 - Гр, К; Преслав3 - Гр, К).

БИБЛИОГРАФИЯ

Лотман 1970: Лотман, Ю. М. *Структура художественного текста*. М., 1970. // **Lotman 1970:** Lotman, Yu. M. *Struktura khudozhestvennogo teksta*. М., 1970.

Лотман 1972: Лотман, Ю. М. *Анализ поэтического текста*. Л., Просвещение, 1972. // **Lotman 1972:** Lotman, Yu. M. *Analiz poeticheskogo teksta*. L., Prosveshcheniye, 1972.

Моллов 2016: Моллов, Т. Либето му се омъжва за друг. – В: *Български фолклорни мотиви. Том 6. Любовни песни*. Електронно издание. Първо издание. Варна: ЕИ „LiterNet“. Петте групи тук са публикувани като отделни песни, издадени съответно на 05.07.2016, 23.07.2016, 08.08.2016. // **Mollov 2016:** Mollov, T. Libeto mu se omazhva za drug. – In: *Balgarski folklorni motivi. Tom 6. Lyubovni pesni*. Varna: EI „LiterNet“ <<https://litenet.bg/folklor/sbornici/bfm/6/content.htm>>.

Сильман 1977: Сильман, Т. И. *Заметки о лирике*. Л., 1977. // **Sil'man 1977:** Sil'man, T. I. *Zametki o lirike*. L., 1977.

Тюпа 2013: Тюпа, В. И. *Дискурс*. – В: *Жанр*. М., 2013. // **Tyupa 2013:** Tyupa, V. I. *Diskurs*. – In: *Zhanr*. М., 2013.

Шмид 1998: Шмид, В. *Проза как поэзия*. СПб., 1998. // **Shmid 1998:** Shmid, V. *Proza kak poeziya*. SPb., 1998.